

חוברת ט
סתיו תש"ע • 2009

נפש לאסתר אומן זכרה לברכה
יוצא לאור על ידי **מתן** - מכון תורני לנשים ע"ש שרה רענגערט, ירושלים.
בשיתוף עם
המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר, אוניברסיטת בר-אילן

מסכה

הנהלה: מלכה בינה, פרופ' ישראל אומן, רחל פורסטנברג
עורכת: ד"ר רבקה גולדברג (דביר)
מערכת: ד"ר אלישבע באומגרטרן, ד"ר טובה גנזל, ד"ר יוסי חוד, ד"ר אביעד הכהן, ד"ר נילי סמט, ירדנה קופ יוסף, תמר חזן
מועצת מערכת: פרופ' שולמית אליצור, הרב דניאל אפשטיין, פרופ' יפה ברלוביץ, פרופ' חנה כשר, ד"ר ברנה לוי, ד"ר ורד נעם, פרופ' אוריאל סימון, פרופ' חביבה פדיה, פרופ' שמואל פיינר, עזה צבי, פרופ' אביגדור שנאן
עריכה לשונית: דקלה אברבנאל
תרגום: ג'רמי קוטנר
עיצוב גרפי והפקה: מיכל הפקות

רשימת המשתתפים:

יוסי אראל, ת"ד 1441 אפרתה
ד"ר רבקה דביר-גולדברג, האוניברסיטה העברית בירושלים ומכון שכטר
דורית יוסף, המחלקה ללימודי מגדר, אוניברסיטת בראילן
עדינה לובר, ירושלים
פרופ' יהודה ליבס, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר לילך חזנברג-פרידמן, החוג ללימודי א"י וארכיאולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן
פרופ' מרגלית שילה, החוג ללימודי א"י וארכיאולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר שלמה שרתוק, ירוחם

המשתתפים בחטיבה על **פרופ' רות רייכלברג ז"ל**:
ד"ר יצחק אדה, אוניברסיטת בראילן; **הרב שלמה בן נעים ז"ל**; **ד"ר יפה וולפמן**, אוניברסיטת בראילן; **חגית חוף**, ירושלים; **ד"ר שלומי מועלם**, אוניברסיטת בראילן

ISSN 1565-3625

© כל הזכויות שמורות

יוצא לאור ע"י מתן – מכון תורני לנשים ע"ש שרה רעננערט, רח' רשב"ג 30, ירושלים
בשיתוף עם

המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר, אוניברסיטת בר-אילן

מחיר חוברת 25 ₪ דמי טיפול ומשלוח 6 ₪

מען למכתבים: ת.ד. 8039 ירושלים 91080, טל': 02-6798688 פקס: 02-6798901

דוא"ל: massehet@gmail.com

כתב העת "מסכת" נוסד לזכרה של אסתר אומן, שהייתה מראשונות התלמידות בבית המדרש מתן. אסתר, שהקדישה את חייה לביתה ולגידול משפחתה, החלה לחבוש את ספסלי בית המדרש בהיותה בת שישים ושתיים, ולראשונה בחייה התעמקה בלימודי הגמרא, התנ"ך ומחשבת ישראל. לאחר שש שנים נפטרה ממחלת הסרטן. קורות חייה מגלמים אולי יותר מכל את מהפכת לימוד התורה לנשים שבדור האחרון.

תוכן העניינים:

- 11 'זיחפוץ בה להיותה תמיד עמו' –
רגישותו של רמב"ן לקשר זוגי ולאינטימיות בפירושו לתורה
יוסי אראל
- 33 מ'עמק הארזים' לעמק הריין: גרייס אגילאר והרב שמשון רפאל הירש –
הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?
שלמה שרתוק
- 57 מעבר לשמשייה הכחלחלת: יצירתה הלירית של קדיה מולודובסקי
רבקה דביר-גולדברג
- 73 קדיה מולודובסקי, שירים
תרגום: שלמה צוקר
- 81 הקרבה, מחאה ומשמעות: עיון בטקסטים של שתי אימהות שכולות,
רבקה גובר ומנואלה דבירי
דורית יוסף
- מגילת רות: חיים בין עולמות, בין האביר הנודד לנביא הבורח –
עיונים ביצירתה של פרופ' רות רייכלברג ז"ל*
- 111 רות רייכלברג, חייה ויצירתה
- 117 היהודים במסכה: דון קיחוטה והקבלה בהגותה של רות רייכלברג
שלומי מועלם
- 129 דון קיחוטה או סיפורו של יהודי במסכה (מבוא)
רות רייכלברג
- 139 רות רייכלברג ויונה הנביא
יפה וולפמן
- 141 יונה – הנביא הבורח
חגית חוף
- 143 ההרפתקה הנבואית – יונה, שקרן האמת (מבוא)
רות רייכלברג
- 149 דברים על ספרה של רות רייכלברג על יונה
שלמה בן-נעים ויצחק אדה
- 155 'מבשרי אחזה אלוה': מהותו של החיפוש המתמיד
חגית חוף

מקראות ומדרשות

165

עגלה ערופה: מריטואל למשפט
עדינה לובר

'לך כנוס' – מהנעשה בכנסים

181 מעשייה פמיניסטית לפמיניזם מוצהר? נשות הציונות הדתית לאומית
מרגלית שילה ולילך רוזנברג-פרידמן

ספר חדש

191 כלה כמות שהיא: ר' משה קורדובירו, מעיין עין יעקב, המאמר הרביעי
מספר אלימה, ההדירה והוסיפה הערות ברכה זק
יהודה ליבס

תקצירים באנגלית

דבר המערכת

אני זוכר אותך כפי שהיית מאירה את הספרות והמקרא.
אני זוכר אותך כפי שהיית מתלקחת על נשכחות והשתברות התקוות.
אני זוכר אותך כפי שהיית ממזגת אהבה וחמלה.
אני זוכר אותך כפי שהיית בוהקת מבטים כטופז.
אני זוכר אותך כפי שהיית קושרת יחד סימנים ואותות.
אני זוכר אותך כפי שהיית חוקרת הגלות והשיבה.
אני זוכר אותך כפי שהיית טבולה בחולף ובאיך-סוף.
אני זוכר אותך כפי שהיית גדושה בשאלות ובתשובות.
אני זוכר אותך כפי שהיית ממירה רגעים ונצח.

[...]

את מגיעה למזח

ואליי

גל אחרי גל

לנצח נצחים.

שורות אלו לקוחות מפואמה שכתב המחזאי הצרפתי הנודע פרננדו אָרְפֶּל (נוסח עברי: אביבה סולטן, סוזאנה פנדזיק, נתנאל פוקסברומר) לזכרה של פרופ' רות רייכלברג, שהייתה מומחית בעלת שם עולמי לתרבות ספרד ולתרבות צרפת. עם זאת, היא הייתה למדנית מעמיקה במקורות היהדות, בתנ"ך, במקורות חז"ל ובעיקר – בתהומות הקבלה והחסידות. לרות, שהייתה אישה פורצת גבולות וחובקת עולמות, מוקדש חלקה המרכזי של חוברת זו של מסכת. רות רייכלברג, שנפטרה בטרם עת, לא הותירה אחריה כתבים עבריים, והדברים שתורגמו ומופיעים במסכת הם ההזדמנות הראשונה של קוראי העברית להיפגש עם אישיותה המופלאה.

מתוך המורשת התרבותית והרוחנית הספרדית הגיעה גם גרייס אגילאר, הסופרת הצעירה והכריזמטית שהייתה גם פעילה למען הרמת מעמדה של האישה היהודייה באנגליה בראשית המאה התשע־עשרה. שלמה שרתוק מעלה תהיות על זיקות עומק המתגלות בין דמותה של האישה היהודייה בכתביה של אגילאר, ובמיוחד בספרה נשות ישראל, ובין היחס המיוחד לאישה העולה מכתביו של הרב שמשון רפאל הירש. הייתכן כי רש"ר הירש הושפע מכתביה של אישה מיוחדת זו, שנפטרה בדמי ימיה ונקברה בפרנקפורט עירו שנים אחדות לפני שהגיע הוא עצמו אליה?

ועדיין במורשת הספרדית: התבוננות מודרנית בכתביו של הרמב"ן מביא יוסי אראל, המוצא בפירושו למקרא וגם בחלקים ההלכתיים של כתיבתו השפעה רבה של רגש ההתחשבות והחמלה כלפי החלשים בחברה: העבדים, העניים, הזקנים והנשים. אראל מצביע במיוחד על רגישותו של הרמב"ן לקשר זוגי ולאנטימיות, הנכרת בפירושו לסיפורי האבות, ועל אוזנו הקשובה לזעקת העניים והמדוכאים בחברה, המשפיעה על פירושו למערכת החוקים המקראיים. ההבנה העמוקה שלו לצורכיהם הנפשיים של מושאי פרשנותו מביאה אותו לתפיסה שהתורה והמוסר מחייבים התחשבות בצרכים אלו.

לבי במזרח ואנוכי בסוף מערב – כתב ר' יהודה הלוי בסוף המאה האחת־עשרה, ואילו אנו עוברים מסוף מערב של ימי הביניים אל המציאות הקיומית החיה והתוססת במזרח התיכון. שני מאמרים עוסקים בנשים בארץ־ישראל המתמודדות עם לבטים ומצוקות קיומיות של כאן ועכשיו.

דורית יוסף מביאה את קולן של שתי אימהות שכולות שבניהן נפלו במלחמות ישראל. רבקה גובר שכלה את שני בניה, אפרים וצבי, במלחמת השחרור, ומנואלה דבירי שכלה את בנה יונתן בלבנון בשנת 1998. דורית יוסף בוחנת את הכתבים שכתבו שתי האימהות לאחר נפילת הבנים, עומדת על האופן שבו כל אחת מהן נתנה משמעות לחייה באמצעות הפעילות הציבורית והכתיבה ומציגה כיצד בסיום הדרך המעגל נסגר והדרכים השונות ששתי הנשים בחרו בהן מובילות למקום אחד: ליצירת חיים של משמעות לאחר השכול. שתי האימהות השכולות, אף שהלכו בנתיבי חיים שונים לחלוטין זה מזה, חולקות ביניהן את ניתובו של הכאב לפעילות ציבורית ולכתיבה, כל אחת מהן בעולמה שלה. הפער הגדול בין כתיבתן ופעילותן ממחיש את הפער הגדול בין אופיין של מדינת ישראל והחברה בה בשנת 1948 לאופיין בשנת 1998.

בבחינת הסערות והמהפכות שעברו באותו מרחב של זמן ומקום נשות הציונות הדתית עוסק מאמרו של מרגלית שילה ולילך רוזנברג־פרידמן. הדברים מוצגים

במדור חדש, המביא נושאים שעדיין לא גובשו למחקר שלם אך כבר הוצגו בכנסים שונים. השתיים מנסות לבחון את דמותה של העבדייה הדתית החדשה אשר התעצבה בארץ-ישראל בדורות האחרונים. גם בעניין זה בולט הפער בין המציאות הארץ-ישראלית ערב הקמת המדינה לבין המציאות של ימינו. אחד הנושאים החשובים העומדים במרכז הדיון במאמר, כמו בעולם הציוני דתי עצמו, הוא נושא לימוד התורה של הבנות והנשים.

במאמר שממחיש את לימוד התורה של נשים בדורנו מנתחת עדינה לובר את טקס העגלה הערופה שבמקרא, טקס המשלב אלמנטים פולחניים ומאגיים עם אלמנטים הקשורים לעולם המשפט והמוסר. לובר מוכיחה בדבריה שחז"ל היו מודעים למתח בין הפן המאגי של הטקס לפן המשפטי שלו, וביקשו להתמודד עם החשש שהציבור כולו, ובעיקר מנהיגיו, יתמקדו בהיבט המאגי של הטקס בלי לקבל עליהם את האחריות למתרחש בקרבם – אחריות לאלימות, לרצח ולהידרדרות המוסרית.

ביטוי מיוחד של לימוד תורה של נשים הניב את הספר הנידון הפעם במדור 'ספר חדש' במאמרו של יהודה ליבס. ההוצאה המיוחדת של מעיין עין יעקב, שהוא הפרק הרביעי מתוך ספר אלימה לר' משה קורדובירו, היא פרי לימודן ועיוןן של חמש נשים, שלמדו יחד, במשך תקופה ארוכה, את כתביו של ר' משה קורדובירו, בהנחייתה של חוקרת הקבלה פרופ' ברכה זק. אחד ממאפייניו הייחודיים של ספר זה הוא שכל אחת מחמש הלומדות כתבה לו מבוא משלה, וכך אנו נחשפים לקובץ הקבלי החשוב הזה מבעד למבטן של חמש נשים, כל אחת זווית הראייה המיוחדת לה, כל אחת ועולמה האישי, כל אחת והמטען הלמדני והקבלי שלה. את הנופך הספרותי לחוברת מביא המאמר על שירתה הלירית של קדיה מולודובסקי, שידועה אצלנו בעיקר כמשוררת לילדים. מולודובסקי מתגלה כמשוררת בעלת רגישות מיוחדת במינה לכל סובל ומדוכא – ובאופן מיוחד לנשים היהודיות – והיא חושפת במכלול שירתה את מצוקת הקיום היהודי במזרח אירופה שלפני השואה. המאמר מלווה בתרגומים חדשים משל שלמה צוקר לכמה משיריה.

ואלה חוטי השתי והערב, המערב והמזרח, מהם ארוגה מסכת ט.

